

Забраната за прехвърляне на вземания при факторинг

Емилия Димитрова

This article examines one of the most important problems which often arises in domestic and international trade, namely: the prohibition of the assignment of receivables in the contract for sale of goods or for supply of services between the supplier and its customers (debtors). The aim of this article is to analyze the law rules concerning the prohibition of the assignment of receivable in the national legislation and in the UNIDROIT Convention on International Factoring.

Key words: prohibition of the assignment of receivables, factoring, contract for sale of goods or for supply of services, factoring contract

ВЪВЕДЕНИЕ

Факторингът е една от най-разпространените модерни правни фигури. Той се състои от две правоотношения: между доставчика и длъжника и между доставчика и фактора. Първото правоотношение възниква от договор за доставка на стоки или предоставяне на услуги, а второто – от договор за факторинг.

С договора за доставка на стоки, респ. за изпълнение на услуги доставчикът се съгласява да достави на съконтрахента си стоки, респ. да му предостави услуги при условията на търговски кредит. С договора за факторинг доставчикът прехвърля на фактора неизискуемите си вземания, произтичащи от договора за доставка на стоки или за изпълнение на услуги, срещу което факторът му предоставя някои или всички от следните услуги: финансиране, поемане на кредитния риск (т. нар. риск „дел кредере“), извършване на административни и счетоводни услуги. Следователно, правоотношенията, които двата договора пораждаат и които в своята съвкупност образуват факторинга, не са изолирани едно от друго. Между тях съществува връзка, изразяваща се в обусловеността на правоотношението между доставчика и фактора от това между доставчика и длъжника.

Обусловеността на правоотношението между доставчика и фактора, породено от договора за факторинг, от това между доставчика и длъжника, възникващо от договора за доставка на стоки, респ. за извършване на услуги, дава основание факторингът в правен аспект да бъде разглеждан като система или комплекс от две свързани правоотношения.

От комплексния характер на факторинга могат да произтекат редица правни проблеми. В настоящата статия се анализира само един от тях и той се отнася до забраната за прехвърляне на вземания, съдържаща се в договора за доставка на стоки, респ. за предоставяне на услуги.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Българското обективно право допуска с договор да се установи непрехвърлимост на едно вземане – аргумент от чл. 99, ал. 1 ЗЗД. Следователно, от гледна точка на действащото българско законодателство уговорката в договора за доставка на стоки, респ. за изпълнение на услуги, с която се забранява прехвърлянето на вземанията на доставчика спрямо длъжника, е действителна.

Действителността на подобна клауза изисква да се изяснят нейните правни последици по отношение на договора за факторинг, сключен в нарушение на въведената с клаузата забрана.

В българската правна литература съществуват различни виждания по въпроса относно действителността на договор, който има за обект вземания, обявени за непрехвърлими.

Някои автори приемат, че договорът, сключен въпреки клаузата за непрехвърлимост, е действителен.

Други автори поставят действителността на договора в зависимост от добросъвестността на новия кредитор: ако той е знаел за забраната, договорът щял да бъде недействителен; ако той не е знаел за забраната, договорът щял да бъде напълно валиден⁸.

Изразено е и мнение, че договорът бил относително недействителен спрямо длъжника независимо от добросъвестността на новия кредитор.

Трябва да бъде възприето първото становище. Другите две виждания имат следните недостатъци:

Оспорваните разбирания са изградени върху тезата, че забраната за прехвърляне на вземания е противопоставима на новия кредитор. Тази теза противоречи на принципа за относителния характер на облигационното отношение, установен в чл. 21, ал. 1 ЗЗД. Съгласно чл. 21, ал. 1 ЗЗД договорите пораждаат действие само между страните по тях. Новият кредитор не е страна по договора, съдържащ клаузата за непрехвърлимост на вземанията. Следователно тя не може да му бъде противопоставяна.

Според авторите, споделящи оспорваните становища, е възможно страните по едно облигационно отношение чрез уговорка помежду си да изключат от гражданския и от търговския оборот определени блага. Такова право обаче страните нямат. В българската правна теория е утвърдено разбирането, че определени блага могат да бъдат извадени от гражданския и от търговския оборот само със закон, когато съображения в обществен интерес налагат това.

В българската правна литература се изтъкват и други недостатъци на критикуваните виждания, а именно:

Обръща се внимание, че оспорваните тези са в противоречие с правилото, изведено от чл. 22 и от чл. 23 ЗЗД, според което договорът може да поража за третите лица само субективни права, но не и правни задължения. Като противопоставят на новия недобросъвестен кредитор клаузата за непрехвърлимост на вземанията или като обявяват договора, сключен в нарушение на тази клауза, за относително недействителен, привържениците на критикуваните становища допускат възможността новият кредитор да търпи неблагоприятни последици от клаузата за непрехвърлимост, макар че той е трето лице спрямо страните, които са я уговорили.

Посочва се още, че оспорваните разбирания противоречат на целта на закона да се стимулира оборотът и стопанското развитие. Те, като затрудняват сключването на договори, водят до противоположния резултат - ограничават оборота и пречат на стопанското развитие.

Наред с изброените слабости, общи и за двете критикувани виждания, могат да се изтъкнат и такива, които са специфични за всяко от тях.

Твърдението, че забраната за прехвърляне на вземания е непротивопоставима единствено на новия добросъвестен кредитор, може да се опровергае с липсата на правна норма в този смисъл. Следва да се има предвид, че винаги когато в българското обективно право се цели специална защита на третите добросъвестни лица, тя се предоставя посредством изрична правна норма⁹.

На тезата за относителната недействителност на договора спрямо длъжника може да се възрази с аргумента, че относителната недействителност, регламентирана в чл. 135 ЗЗД, е правно средство за защита на кредитора, а не на длъжника. Чрез иска по чл. 135 ЗЗД кредиторът се противопоставя на правния действия, които длъжникът извършва с единствената цел да намали имуществото си и по този начин да попречи на кредитора да удовлетвори вземанията си.

⁸Този възглед вероятно е повлиян от правната уредба относно забраната за прехвърляне на вземания в немското законодателство (§ 405 от Германския граждански кодекс). Подобна разпоредба се съдържа и в чл. 164, ал. 2 от Швейцарския кодекс на облигациите.

⁹ Напр. чл. 17, ал. 2, чл. 33, ал. 3, чл. 135, ал. 1, чл. 292, ал. 2 ЗЗД.

2. Конвенцията за международния факторинг¹⁰ не е ратифицирана от Република България. Следователно, тя не е част от българското обективно право – аргумент от чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България.

Макар че Конвенцията за международния факторинг не е част от действащото българско законодателство, уредбата, съдържаща се в нея относно забраната за прехвърляне на вземания, е обект на анализ в настоящата статия поради обстоятелството, че става дума за съществен въпрос в материята за факторинга, регламентиран по различен начин в отделните национални правни системи. Конвенцията за международния факторинг в качеството си на универсален нормативен акт предлага общ правен режим на този проблем, като отстранява съществените различия между националните правни системи по един от основните аспекти на договора и така допринася за неговото разпространение и широко приложение в международната търговска практика.

Конвенцията за международния факторинг за разлика от българското обективно право обявява клаузата за непрехвърлимост на вземанията за недействителна. До този извод води анализът на чл. 6, ал. 1. Съгласно чл. 6, ал. 1 договорът за международен факторинг е действителен дори ако договорът за доставка на стоки, респ. за извършване на услуги съдържа забрана за прехвърляне на вземанията на доставчика¹¹.

Същевременно съставителите на Конвенцията имат предвид чувствителните различия между националните правни системи по въпроса относно допустимостта и правното действие на клаузата за непрехвърлимост на вземания¹². Със стремежа тези различия да бъдат преодоленни може да се обясни разпоредбата на чл. 6, ал. 2 от Конвенцията, която въвежда изключение от правилото за недействителността на уговорката за непрехвърлимост на вземания.

Изключението има съдържание напълно различно от правилото, а именно: клаузата за непрехвърлимост е обявена за действителна, а договорите за международен факторинг, сключени въпреки наличието на тази клауза, за недействителни. Този извод произтича от разпоредбата на чл. 6, ал. 2, в която се предвижда, че договорите за международен факторинг, сключени в нарушение на забраната за прехвърляне на вземания, нямат действие по отношение на длъжника. Това означава, че той ще се освободи от задължението си дори ако плати на първоначалния кредитор – на доставчика, без да се съобрази със съобщението за извършеното прехвърляне.

Тъй като чл. 6, ал. 2 регламентира изключението, то Конвенцията в чл. 6, ал. 2 и в чл. 18 установява предпоставките, при наличието на които ще се прилага изключението, а не правилото, и те са:

¹⁰ Конвенцията за международния факторинг е подписана на дипломатическата конференция в Отава, Канада, състояла се от 09.05.1988 г. до 28.05.1988 г., на която участва и делегация на Република България.

Дейността по изработването на Конвенцията обаче започва още през 1974 г., когато Управителният съвет на Международния институт за унификация на частното право (ЮНИДРОА) взема решение за включване на факторинга в работната програма на института. Предварителният проект на Конвенцията, озаглавен "Унифицирани правила относно някои аспекти на международния факторинг", е готов през май 1983 г. и е предложен за становище на представителите на държавите, членувачи в ЮНИДРОА. Този проект се преработва на три последователни съвещания от комисия, съставена от правителствени експерти и от представители на международни и национални организации като Международната търговска камара - Париж, Международната групировка на факторите – Брюксел, Асоциацията на британските фактори – Лондон и др.

¹¹ Правилото в Конвенцията съответства на това, възприето във френското и италианското обективно право, както и на § 9-406 (d) (1) от Еднообразния търговски кодекс на САЩ.

¹² В редица правни системи забраната за прехвърляне на вземания е допустима - вж. § 399 от Германския граждански кодекс, чл. 164, ал. 1 от швейцарския кодекс на облигациите, § 1396 а от Австрийския граждански кодекс, ст. 388, ал. 1 от гражданския кодекс на Руската федерация, както и чл. 99, ал. 1 от българския ЗЗД. Такова правило е установено и в английското право чрез съдебното решение по случая *Helstan Securities Ltd. v. Herfordshire County Council Ltd.*

а) декларация (резерва) от договаряща държава, с която се изключва прилагането на правилото в чл. 6, ал. 1 от Конвенцията – такава декларация може да бъде направена по всяко време; и

б) длъжникът към момента на сключване на договора за доставка на стоки, респ. за извършване на услуги да е имал място на стопанска дейност в договаряща държава, направила декларация за неприлагане на чл. 6, ал. 1.

Смисълът на резервата е принципът в чл. 6, ал. 1 да не стане част от законодателството на държавата, направила резервата, понеже той е чужд на нейната правна система.

Възможността, предоставена на договарящите държави, сами чрез резервата да определят дали да възприемат правилото в чл. 6, ал. 1 от Конвенцията, или да се придържат към своята правна традиция, е резултат на компромис.

Отпечатъкът на компромиса между различните законодателни системи носи и правилото на чл. 6, ал. 3. В неговата основа е възприетият в Конвенцията принцип за недействителността на клаузата за непрехвърлимост на вземания. Макар че забраната за прехвърляне на вземания е обявена за недействителна, нейното нарушаване не изключва отговорността на доставчика за неизпълнение на договорно задължение, произтичащо от договора за доставка на стоки, респ. за извършване на услуги¹³. Доставчикът отговаря съгласно приложимото към договора национално обективно право. Правната уредба на отговорността на доставчика е идентична с тази в държавите, според чиито законодателства клаузата за непрехвърлимост е действителна.

Правилото на чл. 6, ал. 3 от Конвенцията отразява и същевременно обединява различията между отделните правни системи относно допустимостта и правното действие на клаузата за непрехвърлимост.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Според българското обективно право договорът за доставка на стоки, респ. за извършване на услуги, може да съдържа клауза, с която доставчикът се задължава да не прехвърля на трети лица вземанията си спрямо длъжника. Тази клауза обаче е непротивопоставима на фактора. Това означава, че договорът за факторинг, сключен в нарушение на клаузата за непрехвърлимост, от гледна точка на действащото българско законодателство е напълно действителен. Доставчикът, сключил договор за факторинг въпреки установената забрана, отговаря пред длъжника по общия ред за неизпълнение на свое договорно задължение.

Анализът на чл. 6 от Конвенцията за международния факторинг показва, че държавите, участвали при изработването ѝ, избират компромиса като средство за предлагане на решения на проблема относно забраната за прехвърляне на вземания. Използването на компромиса е обусловено от различията в националните правни системи. Чрез него се цели съчетаване и преодоляване на тези различия, за да се даде възможност на по-голям брой държави да се присъединят към Конвенцията. Така не се препятства процеса на унификация, който е основната предпоставка за разпространението на факторинга.

---

¹³ Когато правна сделка е обявена за нищожна или е унищожена, не се дължи обезщетение за причинени вреди. Действащото българско законодателство регламентира едно единствено изключение от този принцип – при унищожаване на договор поради грешка страната, която иска унищожението, дължи на другата страна обезщетение за вредите, които ѝ е причинила поради ликвидирането на договорната връзка (чл. 28, ал. 3 ЗЗД).

ЛИТЕРАТУРА

[1] Апостолов Иван, Облигационно право, част първа – Общо учение за облигацията, С., 1947 г.;

[2] Björn Birgitte, Factoring a comparative analysis the legal and practical implications of factoring as practised in the United States, England und Denmark, Copenhagen Jurist-ogÖkonomforbundets Forlag, 1995;

[3] Голева Поля, Облигационно право, С., 2004 г.;

[4] Диков Любен, Курс по гражданско право, Облигационно право – обща част, том III, С., 1934 г.;

[5] Калайджиев Ангел, Облигационно право, обща част, С., 2002 г.;

[6] Калайджиев Ангел, Действието на уговорката за непрехвърлимост на вземане, сп. "Търговско право", бр. 1/2003 г.;

[7] Кожухаров Александър, Общо учение за облигационното отношение, Нова редакция и допълнения проф. Петко Попов, С., 2002 г.;

[8] Павлова Мария, Гражданско право - обща част, С., 2002 г.;

Пиперкова Лиляна, Франчайзинг, лизинг, факторинг – правни аспекти, С., 1995 г.

За контакти:

гл. ас. д-р Емилия Петрова Димитрова, Департамент "Право" в Нов български университет, тел. 0886/ 91 94 96, e-mail: edimitrova@nbu.bg.